

صفات اقتصادی در گوسفند چیست و چگونه علم اصلاح نژاد به بهبود این صفات کمک می‌کند؟

آذر راشدی ده‌صحرائی*^۱، مختارعلی عباسی^۲، امیر طاهری یگانه^۳، سمیه بارانی^۴

۱- کارشناس مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی کشور، کرج ۲- رئیس مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی کشور-کرج
۳- معاون مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی کشور، کرج ۴- کارشناس مرکز اصلاح نژاد و بهبود تولیدات دامی کشور، کرج

صنعت پرورش گوسفند به منظور تأمین نیازهای در حال تغییر مصرف‌کنندگان، تغییر شرایط محیطی و واقعیت‌های اقتصادی، پویا و دائماً در حال تغییر است. بین دام‌های اهلی گوسفند بیشترین تنوع را دارا می‌باشد. به طوری که حدود ۱۰۰۰ نژاد متفاوت گوسفند در دنیا وجود دارد. بر اساس آمار منتشره از سوی سازمان فائو از مجموع بیش از یک میلیارد رأس گوسفند در کل دنیا، قاره‌های آسیا، آفریقا، اقیانوسیه، اروپا، آمریکای جنوبی و شمالی به ترتیب ۳۸/۶۱، ۲۲/۴۹، ۱۵/۵۰، ۱۴/۴۳، ۷/۵۴ و ۱/۴۲ درصد گوسفندان دنیا را به خود اختصاص داده‌اند. این آمار و ارقام نشان می‌دهند که بیشتر پراکندگی گوسفند در مناطق معتدله است. بر اساس مطالعات انجام شده بیشتر گوسفندان اهلی دنیا از گله‌های وحشی گوسفند پراکنده شده در ایران و به‌ویژه کردستان بوجود آمده‌اند. از این‌رو سرزمین ایران به عنوان مهد اولیه گوسفندان دنیا شناخته شده است. فعالیت‌های پرورش گوسفند در ایران با توجه به شرایط طبیعی، در صورت فراهم بودن امکانات فنی و بهداشتی، از نظر اقتصادی مقرون به صرفه است. در حال حاضر مشخصات ۲۷ نژاد گوسفند در ایران شناسایی شده است. شناخت این نژادها بر اساس معیارهایی نظیر اندازه جثه و نوع بهره به اندازه‌گیری‌های دقیق و صحیح نیاز دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد میزان دوقلو زایی در اکثر نژادهای موجود در کشور بین ۱۲-۳٪ می‌باشد. اغلب نژادهای گوسفند بر اساس محل جغرافیایی و یا نام ایل پرورش‌دهنده آن‌ها، نام‌گذاری شده‌اند. هیچ یک از نژادهای گوسفند در کشور ثبت نژادی نشده و تمامی آن‌ها بومی کشور هستند.

صفات اقتصادی مهم گوسفند

گوسفند برای تولید پشم، گوشت، شیر و پوست پرورش داده می‌شود و اهمیت این صفات بر حسب شرایط جغرافیایی از منطقه‌ای به منطقه دیگر فرق می‌کند. چون گوشت گوسفند در مقایسه با گوشت سایر دام‌های اهلی بیشترین مقدار مصرف را در ایران به خود اختصاص داده است (حدود ۶۰ تا ۷۰ درصد) به پرورش گوسفند از نظر تولید گوشت بیشتر از سایر موارد توجه شده است. چگونگی رشد بره در مراحل مختلف زندگی یکی از صفات مهم اقتصادی گوسفند است، این صفت به‌ویژه در گوسفندان گوشتی اهمیت زیادی دارد، زیرا رشد سریع سبب می‌شود که گوسفندان در سن کمتری به وزن مناسب کشتار برسند. اغلب نژادهای بومی گوسفند در ایران از نظر صفات تولیدی چندمنظوره بوده و معمولاً به‌منظور تولید گوشت، شیر، پشم، و پوست پرورش می‌یابند، لذا تعیین قابلیت‌های تولیدی نژادهای مختلف گوسفند جهت برنامه‌ریزی طرح‌های اصلاح‌نژادی ضروری است. میزان رشد پشم و وزن بدن تابعی از عوامل ژنتیکی، محیطی و فیزیولوژیکی می‌باشد.

اهمیت مطالعه صفات رشد در گوسفند

در فرهنگ اصلاح‌نژاد، رشد به‌صورت وقوع افزایش در اندازه و وزن بدن طی یک دوره زمانی خاص تعریف شده است. این افزایش، حاصل تکثیر و رشد حجمی سلول‌های بدن و هم‌چنین تجمع مواد غیر سیتوپلاسمی، هم‌چون چربی می‌باشد. رشد بعضی بافت‌ها، از جمله اپیدرم، عمدتاً ناشی از افزایش تعداد سلول‌هاست. رشد بافت‌های عصبی و ماهیچه‌ای و هم‌چنین بافت استخوانی نتیجه افزایش در حجم سلول‌ها می‌باشد، درحالی‌که وزن بافت چربی و پلاسمای خون با صرف مواد بیولوژیکی سازمان نیافته حاصله از خون تغییر می‌نماید. از طرف دیگر، نمو به تمام فرآیندهای فیزیولوژیکی و مورفولوژیکی مربوط می‌شود که منجر به تغییراتی در ساختار داخلی و ظاهری شده، و با تغییر نسبت‌های بدن و هم‌چنین عملکردهای بیولوژیکی جدید، تظاهر می‌یابد. بخش‌ها و اندام‌های مختلف بدن یک حیوان دارای سرعت رشد‌های متفاوتی می‌باشد، این تغییرات از زمان شروع آبستنی و تشکیل نطفه شروع می‌شود و تا لحظه بلوغ جنسی ادامه می‌یابد. وزن بدن و سرعت افزایش آن در سنین مختلف، رشد یک دام را به بهترین شکل نشان می‌دهد. به طور کلی، رشد را می‌توان به دو مرحله قبل و بعد از شیرگیری تقسیم کرد.

رشد قبل از شیرگیری: صفات رشد اولیه گوسفندان جهت افزایش موفقیت اقتصادی لاشه تولیدی بره‌ها مهم می‌باشد. بره‌هایی که در ابتدای تولد سنگین‌تر هستند برای رسیدن به یک وزن مناسب، به افزایش وزن کمتری نیاز دارند. وزن تولد اولین شاخص رشد می‌باشد و برای اندازه‌گیری رشد دام در مراحل بعدی به‌عنوان نقطه شروع، مهم است. صفات رشد علاوه بر تأثیرپذیری از عوامل ژنتیکی افزایشی و محیطی مستقیم که فرد در آن قرار دارد، تحت تأثیر عوامل ژنتیکی افزایشی و محیطی مادری نیز قرار می‌گیرند. علاوه بر اثر محیطی دائمی مادری که بر عملکرد بره‌ها در سال‌های مختلف مؤثر است، اثر محیطی

• چگونگی رشد بره در مراحل مختلف زندگی یکی از

صفات مهم اقتصادی گوسفند است، این صفت به‌ویژه در گوسفندان گوشتی اهمیت زیادی دارد، زیرا رشد سریع سبب می‌شود که گوسفندان در سن کمتری به وزن مناسب کشتار برسند. اغلب نژادهای بومی گوسفند در ایران از نظر صفات تولیدی چندمنظوره بوده و معمولاً به‌منظور تولید گوشت، شیر، پشم، و پوست پرورش می‌یابند، لذا تعیین قابلیت‌های تولیدی نژادهای مختلف گوسفند جهت برنامه‌ریزی طرح‌های اصلاح‌نژادی ضروری است. میزان رشد پشم و وزن بدن تابعی از عوامل ژنتیکی، محیطی و فیزیولوژیکی می‌باشد.

مشترک مادری نیز بر رشد بره‌های چندقلوی یک میش تأثیر می‌گذارد. رشد بعد از شیرگیری: توجه به رشد بعد از شیرگیری از نظر اصلاح‌نژادی اهمیت زیادی دارد، زیرا در این دوره وابستگی بره به مادر از بین می‌رود و نقش ظرفیت ژنتیکی حیوان در بروز صفات مختلف، اهمیت بیشتری می‌یابد.

عوامل مؤثر بر وزن بدن و رشد در سنین مختلف

در صفات کمی، دام‌های با ژنوتیپ مطلوب، از روی عملکرد انتخاب و شایستگی نسبی آن‌ها در مقایسه با متوسط عملکرد تمام افرادی که انتخاب از آن‌ها صورت گرفته برآورد می‌شود. معیار گزینش در دام‌های گوشتی صفات رشد شامل: وزن تولد، وزن از شیرگیری، وزن شش ماهگی و متوسط افزایش وزن است. برای موفقیت در این کار بایستی پارامترهای ژنتیکی، فنوتیپی و عوامل محیطی مؤثر بر آن‌ها مشخص شود. وراثت‌پذیری صفات رشد به علت تأثیر عوامل متعدد، در نژادهای مختلف و شرایط محیطی متفاوت متغیر است. بررسی عوامل محیطی سال تولد، تیپ تولد، جنسیت بره و دوره زایش به‌منظور مشخص کردن میزان تأثیر آن‌ها بر صفات رشد ضروری است. بر اساس گزارشات مختلف سال تولد، جنسیت دام، سن مادر هنگام زایش و تیپ تولد، صفات رشد را تحت تأثیر قرار می‌دهند. بنابراین باید رکوردهای این صفات را با توجه به اثر این عوامل تصحیح کرد تا تغییرات ناشی از اثر آن‌ها بر رکوردها کاهش یابد و برآوردهای صحیح‌تری از پارامترهای ژنتیکی به دست آید.

جنسیت: به طور کلی اثر جنسیت بر کلیه صفات قبل و بعد از شیرگیری گوسفندان معنی‌دار گزارش شده است. پژوهشگران متعددی وزن تولد، وزن شیرگیری و وزن یک‌سالگی بره‌های نر را بیشتر از بره‌های ماده گزارش نموده‌اند.

تیپ تولد: تیپ تولد بیشترین تأثیر را بر صفات رشد قبل از شیرگیری دارد و اثر آن بر صفات رشد بعد از شیرگیری گوسفندان کمتر است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بره‌هایی که تیپ تولد آن‌ها تک‌قلو می‌باشد، در تمام سنین سنگین‌تر هستند. اگرچه در بره‌های